

FAİZSİZ BİR MERKEZ BANKACILIĞI MÜMKÜN MÜ? İSLAM İKTİSADI LİTERATÜRÜ PERSPEKTİFİNDEN BİR İNCELEME

Yunus KUTVAL*

ORCID ID: 0000-0003-0063-9157

Öz: Faizsiz finans alanında yapılan birçok akademik çalışma olmasına rağmen, merkez bankacılığı bağlamında faizsiz finansı konu alan çalışma sayısı oldukça sınırlıdır. İslam iktisatçılarının pür faizsiz bir sistem kurma gayretleri düşünüldüğünde, bu alan oldukça önemli bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda bu çalışmada, öncelikle faizsiz finansın felsefesi, işleyişi ve konvansiyonel finanstan farkları açıklanacak hemen akabinde ise faizsiz bir merkez bankacılığı sistemi üzerine literatürde yer alan tartışmalar incelenecektir. Daha sonra ise bu tartışmaların ışığında faizsiz bir merkez bankacılığı tasavvuru üzerine önerilerde bulunulacaktır. Böylelikle, faizsiz merkez bankacılığı sistemi kurma gayretiyle hazırlanacak akademik çalışmalara giriş niteliğinde bilgiler sunmaya çalışılacak ve faizsiz merkez bankacılığı sisteminde olması gereken temel esaslar oluşturulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Faizsiz Merkez Bankacılığı, Faizsiz Finans, Katılım Bankacılığı, İslami Bankacılık, İslam'da Para.

---

* Dr. Öğr. Üyesi, Kafkas Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, Uluslararası İktisat ve İktisadi Gelişme Anabilim Dalı, yunuskutval@hotmail.com

Bu çalışma, 22-23 Ekim 2021 tarihleri arasında Ankara'da düzenlenen 4. Uluslararası Necmettin Erbakan ve Millî Görüş Sempozyumu'nda sunulan "Faizsiz Bir Merkez Bankacılığı Mümkün Mü? İslam İktisadi Perspektifinden Bir İnceleme" başlıklı bildirinin genişletilmiş ve revize edilmiş halidir.

DOI: <https://doi.org/10.53662/esamdergisi.1021657>

Araştırma Makalesi
Research Article

Geliş Tarihi: 10/11/2021
Kabul Tarihi: 10/04/2022

IS AN INTEREST-FREE CENTRAL BANKING POSSIBLE? AN EXAMINATION FROM THE PERSPECTIVE OF ISLAMIC ECONOMIC LITERATURE

Abstract: Even though there are lots of works on interest-free finances, the number of studies on interest-free finance in the context of central banking is quite limited. Considering the efforts of Islamic economists to establish a pure interest-free system, this area emerges as a crucial issue. In this regard, the philosophy, operation, and differences between interest-free finance from conventional finance will be explained, and then the discussions in the literature on an interest-free central banking system will be explored. In the light of these discussions, then, suggestions will be made on the concept of interest-free central banking. Thus, it will be tried to provide introductory information to academic studies that will be prepared with the effort of establishing an interest-free central banking system, and the basic principles that should be in an interest-free central banking system will be tried to be established.

Keywords: Interest-free Central Banking, Interest-free finance, Participation Banking, Islamic Banking, Money in Islam.

GİRİŞ

Tarih boyunca birçok medeniyet faizi hem sosyolojik hem de iktisadi gerekçeler nedeni ile ahlaki görmemiştir. Fakat gerek sermaye açığını kapatmak gerekse iktisadi büyüme-kalkınma gibi hedeflerin gerçekleşmesi amacıyla, her coğrafyada ve dönemde faiz kendine bir yer bulabilmiştir. Günümüzde de devam eden bu durum faizi sermayenin yegane karşılığı olarak görmektedir-kabul etmektedir. Öyle ki; bankaların bankası statüsü bulunan, ülkelerin para politikalarından sorumlu olan ve parayı arz etme kabiliyetine sahip yegane kurum sayılan merkez bankaları da bu duruma dâhildir.

Merkez bankaları, gerek piyasaların gerekse finansal kurumların kontrol edilmesini ve devletin para ve kredi politikalarının etkin bir şekilde yönetilmesini

sağlayan organizasyonlar olarak tanımlanabilir.¹ Temel görev ve sorumlulukları; fiyat istikrarı, finansal istikrar, döviz kuru rejimini ve ödeme sistemlerini yönetmek olarak sıralanabilir.² Ticari bankalardan ayrışan en önemli özelliği ise kâr amacı gütmemeleridir.³

Merkez bankalarının uyguladıkları politikaların ve kurumsal yapılarının faaliyette buldukları ülkenin ekonomi politikalarından, toplumsal ve siyasi gelişmelerinden ayrı düşünülmemesi gerekmektedir.⁴ Bu bağlamda, İslam iktisadı ve finansı çalışan akademisyenlerin faizsiz bir ekonomik sistem hayalleri, merkez bankalarında faizsiz bir hale dönüştürülmesine bağlıdır. Öyle ki; bu dönüşümün gerçekleşmediği bir senaryoda mevcut faizsiz finans kurumlarının faaliyetleri bile sorgulanacaktır. Bu sorunsalın ortadan kaldırılması için, merkez bankalarının işleyişinin, yapısının ve uyguladıkları politikaların faizsizlik ilkelerine göre modifikasyonu gerekmektedir. Tabi ki bu kolay bir iş değildir. Birçok farklı hususun bir arada ele alınması ve teorik zeminin net bir şekilde ortaya konulması gerektirmektedir.

Bu amaçla bu çalışmada; öncelikle faizsiz finansın teorik ve felsefi yönü ele alınacaktır. Daha sonra literatürde yer alan faizsiz merkez bankacılığı önerileri incelenecektir. Nihayetinde faizsiz bir merkez bankası ütopyası kurulacak ve literatürde yer alan çalışmalar ışığında önerilerde bulunulacaktır. Böylece faizsiz bir merkez bankacılığı sistemini konu alan literatüre bir nebze de olsa katkı sunulma amaçlanmaktadır.

1. FAİZSİZ FİNANSA GENEL BİR BAKIŞ

İslami prensipleri gözeterek, konvansiyonel finans sisteminin işlevlerini gerçekleştirmeyi amaçlayan, bunu yaparken kar-zarar ortaklığı ilkesine göre hareket eden sisteme faizsiz finans denilmektedir.⁵ Konvansiyonel bankacılık sistemlerinden farklı olarak faizsiz finans; murabaha, müdarebe, muşaraka, icare, selem, sukuk, ve tekafül gibi İslami finans yöntemlerini kullanmaktadır.

Faizsiz finans sistemindeki temel amaç, kredi mekanizmasından uzaklaşmak ve ortaklık anlayışı ile risk paylaşımının gerçekleştirmektir. Kuran'ı kerim ile faizin

¹ Muhammed Akdiş, *Para Teorisi ve Politikası*, (Ankara: Gazi Kitapevi, 2011), 72.

² T.C. Merkez Bankası, Genel Bakış (Erişim 2 Nisan 2022).

³ Suat Oktar, *Merkez Bankalarının Bağımsızlığı*, (İstanbul: Bilim Teknik Yayınevi, 1996), 38; Mark Skousen, *Makro İktisat*, Çev. Atilla Yayla, 1. Baskı, (Ankara: Adres Yayınları, 2010), 179.

⁴ TCMB, *Dünden Bugüne Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası*, (Ankara: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Yayınları, 2008), 1.

⁵ İbrahim Warde, *Islamic Finance in the Global Economy*. (Edinburgh: Edinburgh University Press, 2000), 5.

doğrudan yasak edilmesinin altında yatan gerçeklikte budur. Faiz yasağı ile borca dayalı iktisadi sistem ortaklık yolu ile ikame edilmeye çalışılmıştır.⁶ Çünkü faizli borç sözleşmelerinde riskin büyük bir kısmı veya tamamı finanse edilen tarafa yüklenmektedir. Bu da iktisadi ve sosyal adaletsizliklere yol açmaktadır. Bu bakımdan İslami finansal sistemin en belirgin yönü risk paylaşımıdır.⁷

Faizsizlik prensiplerine uygun bir şekilde organize olmuş kurumların konvansiyonel bankacılık hizmeti veren kurumlardan ayrılan birçok yönü bulunmaktadır. Bunlardan bazıları kısaca şu şekilde özetlenebilir.

FAİZSİZ FİNANS KURUMLARI İLE GELENEKSEL BANKACILIK SİSTEMİNİN KARŞILAŞTIRILMASI		
Özellikler	Faizsiz Finans Kurumları	Konvansiyonel
Nominal değeri garanti edilmiş vadesiz mevduat hesapları	Var	Var
Nominal değerleri garanti edilmiş yatırım mevduat hesapları	Yok	Var
Mevduatların getiri durumu	Kesin değil, garanti edilmez	Kesin ve garanti edilir
Öz kaynak nedeni ile oluşabilecek bir sermaye riski	Var	Yok
Dönem sonunda mevduatların getiri durumu	Bankaların performans ve yatırım karlılıklarına bağlı	Bankaların performansları ve yatırım karlılıklarına bağlı değildir.
Kâr-zarar ortaklığı	Var	Yok
Kâr-zarar ortaklığı veya başka İslami Finans Yöntemlerinin Kullanımı	Var	Yok
Teminatlar karşılığında bankaların takdir yetkisini kullanması ve işlem yapması durumu	Kar-zarar ortaklığı kuralında ahlaki tehlike yaşanması olasılığı var	Sürekli vardır
Çeşitli fon havuzlarının oluşturulması ve profesyonel yatırım yönteminin uygulanması	Var	Yok

Kaynak: L. Errico - M. Farahbaksh, *Islamic Banking: Issues in Prudential Regulation and Supervision*, (Washington DC: IMF Working Paper WP/98/30 (International

⁶ Sabri Orman. *İslami İktisat, Değerler ve Modernleşme Üzerine*. (İstanbul: İnsan yayınları, 2014), 75.

⁷ A. Mirakhor - W. Yong Bao "Epistemological Foundation of Finance: Islamic and Conventional". *Economic Development and Islamic Finance..* e.d. Zamir İkbāl; Abbas Mirakhor. (Washington: The World Bank, 2013), 25-26.

Monetary Fund, 1998). 1998), 10. <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/wp9830.pdf> (22.10.2021).

Dünyada ilk organize olmuş faizsiz finans kurum örnekleri 1963'lü yıllara kadar uzanmaktadır.⁸ Petrol krizi ile birlikte enerji fiyatlarında yaşanan büyük artış, Orta Doğu'daki petrol rezervlerine sahip ülkelerin önemli gelir elde etmesine sebep olmuş ve faizsiz finans kurumlarının maddi sâikini oluşturmuştur.⁹ Böylece faizsiz finansın yaygınlaşma süreci başlamıştır. Günümüzde 135¹⁰ ülkede, 505¹¹ farklı faizsiz finans kurumu faaliyetlerini sürdürmektedir. Malezya, Kuveyt ve Bahreyn gibi Müslüman ülkelerin yanı sıra İngiltere ve Almanya gibi bazı gayrimüslim ülkelerde de faizsiz finans faaliyetleri yürütmektedir. Bu kurumların büyüklüğü 2019 yılı itibatı ile 2.88 trilyon dolara kadar ulaşmıştır.¹²

24 Ocak kararları ile birlikte Türk mali sisteminde yaşanan liberalleşme ve beraberinde gelen finansal derinleşme Türkiye'deki faizsiz finans alanındaki ilk yasal düzenlemelerin temelini hazırlamış ve Arap sermayesinin elinde bulunan petrodollarların Türkiye'ye çekilmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda 1985 yılında Türkiye'nin ilk faizsiz finans kurumu olan Albaraka Türk kurulmuştur. Dünyada İslami Bankacılık olarak adlandırılan bu kurumlar önceleri "Özel Finans Kurumu" olarak nitelendirilmiş, 2005 yılından sonra ise "Katılım Bankaları" olarak isimlendirilmiştir. Günümüzde ise 3'ü devlet 3'ü özel sermayeli olmak üzere toplam 6 adet katılım bankası Türkiye'de faaliyet göstermektedir ve bankacılık sektörü içerisindeki aktif büyüklüğü %7,3'lere kadar ulaşmıştır.¹³

2. İSLAMİ MERKEZ BANKACILIĞI ÜZERİNE LİTERATÜRDE YER ALAN ÇALIŞMALAR VE TARTIŞMALAR

⁸ Fatma Kelleroğlu, "Katılım Bankacılığı Alanında Yaşanan Küresel Gelişmeler". *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7/2, (2007), 169.

⁹ Raif Parlakkaya - Suna Akten Çürük. "Finansal Rasyoların Katılım Bankaları ve Geleneksel Bankalararasında Bir Tasnif Aracı Olarak Kullanımı: Türkiye Örneği". *Ege Akademik Bakış*, 11/3, (2011), 399.

¹⁰ ICD, *Islamic Finance Development Report 2020, Progressing, Through, Adversity*, ICD-REFINITIV, (2020), 13 (Erişim 18.03.2022).

¹¹ Thomson Reuters, *Islamic Finance Development Report*. 2018, 16 (Erişim 12 Ekim 2021).

¹² ICD, *Islamic Finance Development Report 2020, Progressing, Through, Adversity*, 22.

¹³ TKBB, *2020 Katılım Bankaları*, Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB), (2020), 26 (Erişim 18 Mart 2022).

Finans tarihi açısından oldukça yeni bir alan sayılabilecek faizsiz finans, özellikle son dönemlerde birçok akademik çalışmanın konusu olmaya başlamıştır. Bu çalışmaların çoğunluğu faizsiz finansın ilkelerine-işleyişine, konvansiyonel bankacılık sisteminden farklarına ve fihki tartışmalara yoğunlaşmaktadır. Genel olarak bu çalışmaların katılım bankalarının önemli sorunlarını inceledikleri aşikârdır. Fakat hâkim iktisadi modellerin öngördüğü faizli işlemler ile dizayn olan merkez bankalarının katılım bankaları ile olan münasebetleri çok az sayıda çalışmaya konu olmuştur.

Literatürde faizsiz bir merkez bankacılığını inceleyen sınırlı sayıda kaynak-atıf bulunmaktadır. Bunlar temelde iki farklı düşünceye göre dizayn olmuştur. Bu yaklaşımlardan ilki mevcut merkez bankacılığı sistemine yapılacak eklentiler ile faizsiz finans kurumlarını yaşadığı sorunların çözülebileceğini düşünen akademisyenlerin oluşturduğu literatürdür. İkincisi ise sil baştan organize edilmiş faizsiz bir merkez bankacılığı ütopyası etrafında şekillendirilmiş kaynaklardır. Konu ile ilgili literatür aşağıdaki şekilde özetlenebilir.

Chapra, İslam iktisadının sosyo-ekonomik hedeflerine ulaşması açısından faizsiz bir merkez bankacılığı sistemin olması gerektiğini düşünmektedir. Chapra'ya göre bu faizsiz merkez bankası muadili olan konvansiyonel bankaların yerine getirdiği para ihracı, para politikasını yürütmek ve son kredi mercii olması gibi tüm faaliyetleri gerçekleştirmelidir. Bununla birlikte mevcut merkez bankacılığı sistemine yapılacak olan modifikasyonlar ile merkez bankalarının İslami prensiplere göre hizmet verebileceğinden bahsetmiştir.¹⁴

Chapra, faizsiz bir merkez bankasının uygulayacağı para politikalarının tek amacının parasal istikrar, ekonomik büyüme ve tam istihdam olmayacağını belirtmiştir. Ona göre; faizsiz bir merkez bankası sürdürülebilir yatırımları destekleyici politikalar üretmeli ve ekonomik adaleti sağlayıcı bir rol üstlenmelidir. Bunun maliye politikalarıyla kordineli para politikaları ile mümkün olabileceğinden söz etmiştir.¹⁵

Chapra, hem konvansiyonel hem de faizsiz finans kurumlarına sahip olan ülkelerde merkez bankacılığının işleyişinin faizsiz finans kurumları için uygun olmadığını vurgulamıştır. Bu nedenle faizsiz finans kurumlarının sağlam bir yönetime sahip olmalarını, sağlıklı uygulamaları kullanmalarını, emlak, emtia ve borsalarda spekülasyonlara maruz kalmalarını engellemeye yönelik politikaların öneminden

¹⁴ Muhammad Umer Chapra, *Towards A Just Monetary System*, (Leicester: The Islamic Foundation), 1985 (Erişim 22 Ekim 2021).

¹⁵ Muhammad Umer Chapra, "Monetary policy in an Islamic economy", *International Centre for Research in Islamic Economics, Money and Banking in Islam*, (Jeddah, in Ziauddin et. al. eds.,1983). (Erişim 18 Mart 2022).

bahsetmiştir.¹⁶ Ayrıca, ihtiyaç halinde faizsiz finans kurumlarına hizmet vermek amacıyla merkez bankalarında ortak bir havuz oluşturulması gerektiğini, her bankanın aralarında anlaştıkları oranda bir miktarı havuza aktarılabilceğini, ihtiyaç halinde bankaların ödünç aldıkları miktarı (havuza katkılarını geçmeyecek şekilde) faizsiz olarak ödünç alabileceklerini öngören bir model oluşturmaya çalışmıştır.¹⁷

Meera ve Larbani; İşlam alimlerinin Kuran ilkelerine ve Peygamber'in geleneklerine dayanan mülkiyet konusundaki çalışmalarını incelemiş, kısmi rezerv bankacılığının enflasyon yoluyla ödenen varlıkların haksız mülkiyet transferlerine yol aaağı, hiç yoktan satın alma gücü yaratacağı sonucuna ulaşmıştır. Bu nedenle İşlami bir ekonomik ve finans sisteminin, temelde hırsızlık ve riba ile eşdeğer olan bir para sistemi üzerine kurulamayacağı (kısmi rezerv bankacılığı sistemi) sonucuna ulaşmıştır.¹⁸

Svamlon, öncelikle İşlama göre para kavramını epistemolojik olarak ele almış daha sonra ise İşlam iktisadı literatüründe yer alan tam ve kısmi rezerv bankacılığı sistemlerine ait tartışmaları kapsamlı bir şekilde incelemiştir. Elde ettiği bulgular ışığında İşlam iktisadı ve finansı için en uygun sistemin tam rezerv bankacılığı sistemi olacağı sonucuna ulaşmıştır.¹⁹

Khan'a göre bankacılık krizi olasılığını en aza indirmek ve ödeme mekanizmasını korumak amacı için, nominal değerleri sabit olan banka yükümlölüklerinin, yani vadesiz mevduatların tam rezerv esasına göre karşılık ayrılması gerekmektedir. Fakat yatırım mevduatlarının değerleri doğrudan banka varlıklarının değerine bağlı olacağından, faizsiz finans kurumlarının zorunlu karşılık ayırmasına gerek kalmayacağından söz etmiştir.²⁰

Shabbir ve Zamir, mevcut parasal sistemin (kısmi rezerv bankacılığı sisteminin) bankaların karşılıksız para yaratmasına neden olduğu, oluşan faydanın ise toplumun tamamına dağıtılmadığından bahsetmektedir. Güçlü bir parasal sisteme geçmek için tam

¹⁶ Muhammad Umer Chapra, *Towards A Just Monetary System*, 100.

¹⁷ Muhammad Umer Chapra, *İşlam İktisadında Ahlak ve Adalet*. Çev. Edt. Mehmet Saraç, Böl. Çev. Melih Oktay, (İstanbul: İSFAM, 2018), 169-170.

¹⁸ Ahamed Kameel Mydin Meera - Moussa Larbani, "Ownership Effects Of Fractional Reserve Banking: An Islamic Perspective", *Humanomics*, 27/2 (2009).

¹⁹ Yaser Tmifik Svamlon, "The Epistemological Perspective Of Fractional Reserve Banking System And 100% Reserve Banking System: Where Should Islamic Banks Stand?", *Tazkia Islamic Finance and Business Review*, 10/1, (2016).

²⁰ Mohsin S. Khan, "Islamic Interest-Free Banking", *IMF Staff Papers*, 83 (1986).

rezerv bankacılığı sisteminin kurulması gerektiğini savunmaktadır. Kısmi rezerv sisteminden tam rezerv sistemine geçişin İslami bir hale dönüşmesi için ise;²¹

1. Klasik kredi sözleşmelerinin İslami sözleşmeler ile değiştirilmesi,
2. Para basma tekelinin sadece devlet tekelinde gerçekleşmesi,
3. Arz edilen paraların kar-zarar ortaklığına dayalı hesaplara yatırılması,
4. Merkez bankalarının para politikası ve interbank işlemlerini “merkezi yatırım sertifikaları” aracılığı ile yürütmesi,
5. Finansal piyasalarda tüm borç ve risk alım satımının yasaklanması,
6. Borçluların zamanında borcunu ifa edememesi durumunda faizsiz yapılandırılmalar yapılması gerektiği fakat herhangi bir kusur veya art niyet tespiti durumunda cezalandırılması gerektiği gibi politikaların uygulanmasından bahsetmiştir.

Ahmad ve İsmail, Kısmi rezerv bankacılığı sisteminin enflasyonist etkilere neden olduğunu ve bu durumun adaletsizliğe neden olacağını vurgulamışlardır. Ayrıca kısmi rezerv bankacılığı ile yaratılan paranın bankacılık sektöründe istikrarsızlığa ve kaosa sebebiyet verdiğini savunmuşlardır. Bu nedenle İslami parasal sistemin tam rezerv bankacılığı sistemine uygun olduğunu ileri sürmüşlerdir.²²

Khan ve Mirakhor, İslam ekonomisinde devletin yapacağı düzenlemeler ile para politikalarının faizsizleştirilmesinde önemli roller üstlenmesi gerektiğinden bahsetmiştir. Ayrıca faizsiz finans kurumlarının gecelik fonlanma ve acil likidite ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri İslami prensiplerle uyumlu araçların eksikliğini vurgulamıştır. Çözüm önerisi olarak ise faizsiz finans kurumlarının geleneksel finans kurumlarına karşı yaşadığı dejavantajlı durumu ortadan kaldıran finansal mühendislik çalışmalarının öneminden bahsetmişlerdir.²³

Al-Jahri konvansiyonel bir parasal ve finansal yapıya geçiş yapmanın aniden olamayacağından, bu nedenle bilinçli bir planlama ve hazırlık döneminin yaşanması

---

²¹ Malik Shahzad Shabbir - Aysha Zamir, “Implications and Consequences of 100% Reserve Banking through Islamic Monetary System”, *International Journal of Empirical Finance and Management Sciences*, 3/1 (2021).

²² Zuriyati Ahmad - Abdul Ghafar Ismail, “Full reserve system and the Maqasid Shariah”, *Journal of Emerging Economies & Islamic Research*, 5/2 (2017).

²³ Mohsin S. Khan - Abbas Mirakhor, “Monetary Management in an Islamic Economy”, *Journal of King Abdulaziz University: Islamic Economics*, 6/1 (1994), 18-19.

gerektiğinden söz etmiştir. Ayrıca bu dönüşüm için merkez bankasının yapması gerekenleri şu şekilde sıralamıştır.²⁴

- 1- Yerli ve yabancı borçların faizsiz olarak yeniden yapılandırılması,
- 2- Devlet ve kamu kesimi borçlarının tasfiye edilmesi,
- 3- Kamu sektörü mevduatlarının faizsiz olarak değışmesi.

Iqbal Anjum'ma göre Siddiqi, İşlam ülkelerinde kâr amacı gütmeyen kamusal bir merkez bankasının kurulmasını ön görmüştür. Bu merkez bankasının fonksiyonlarını ise; devlet sermayesi ile finansal görevlerini yönetmek, yabancı ülkelerle parasal işleri denetlemek ve ortaya çıkan tüm parasal konuları yönetmek olduğunu ileri sürmüştür. Ayrıca; merkez bankalarının yönetim maliyetlerinin, yine merkez bankalarının İşlami enstrümanlarla elde ettiğı gelirlerle veya merkez bankasının yaptığı faaliyetlerin kamu hizmeti olarak değerlendirilip, bizzat yine kamu tarafından finanse edilmesinden bahsetmiştir.²⁵

Uzair, merkez bankalarının ticari bankaların sermayelerine ortak olabileceklerini ileri sürmüştür. FED örneğı ile açıkladığı bu durumu, merkez bankalarının ticari bankaların yönetimlerine bulunabilecekleri bir araç olarak görmüştür.²⁶

Uzair'e göre İşlami bir merkez bankasını görevleri aşağıdakilerdir;²⁷

- Para basmak,
- Ülkeye ait paranın değerini korumak,
- Döviz kontrol denetimin yapılması ve ülke parasının diğer paralar karşısındaki değerini ayarlamak,
- Yurtiçi kredilerin denetiminin yapmak,
- Nihai kredi mercii olmak,

---

²⁴ Mabid Al-Jarhi, *A Monetary And Financial Structure For An Interest-Free Economy: Institutions, Mechanism & Policy*. Updated Version, Published Version 1980, Current Version 2004, 35. (Erişim 6 Eylül 2021).

²⁵ Muhammad Iqbal Anjum, "An Inquiry into Alternative Models of Islamic Banking". *Journal of Islamic Economics, Banking and Finance*, 12/4 (2016), 93-94.

²⁶ Mohammad Uzair, "Central Banking in an Interest-Free Banking System". *Monetary And Fiscal Economics Of Islam*. ed. Mohammed Ariff, (Jeddah: International Centre for Research in Islamic Economics King Abdulaziz University, 1982), (Erişim 22 Ekim 2021).

²⁷ Mohammad Uzair, "Central Banking in an Interest-Free Banking System", 212, (Erişim 22 Ekim 2021).

- Ülkedeki bankacılık sektörünün gelişiminin teşvik edilmek,
- Ekonomik ve mali konularda hükümete danışmalık hizmetinin verilmektir.

İngiltere Merkez Bankası, ülkede yer alan faizsiz finans kurumlarının Basel III Likidite Yönetimi standartlarını karşılamak amacıyla İslami bankacılık faaliyetlerinin yürütüldüğü dokuz ülke incelenmiş ve wakalah, wadiah, Ju'allah, Karz-ı Hasen ve sukuk gibi fonlama yöntemleri kullanılarak kısa vadeli finansman ihtiyaçlarının karşılanabileceği modeller önerilmiştir. Tabi bu uygulamalardan Karz-ı Hasen'in verimsiz olacağı, wakalah, wadiah ve Ju'allah gibi finansman yöntemlerinin ise bazı İslam ülkelerince İslami prensiplere uymadığı için uygulamada kabul görmeyeceği bildirilmiştir.²⁸

Sole, İslami Finans sisteminin faaliyet gösterdiği ülkelerin çoğunda merkez bankacılığı sistemine yabancılık çektiğini ve bu nedenle birçok finansal sorunla karşı karşıya kaldığını belirtmiş ve yine aynı çalışmada Sudan merkez bankasının uyguladığı Hükümet Yatırım Sertifikalarını ve Malezya Merkez Bankasının teverruk uygulamaları gibi bir çok ülkenin merkez bankasının faizsiz finans kurumları ile gerçekleştirdiği ilişkileri incelemiştir.²⁹

Diğer bir çalışma ise Anwar'ın hazırladığı çalışmadır. Merkez bankalarının durumunu fıkhi açıdan inceleyen Anwar, merkez bankalarının ve geleneksel bankacılık sistemde oynadığı rolün, Kur'an'ın öğretilerine aykırı olduğu savunmuştur. Bu nedenle, merkez bankacılığı sisteminin İslami prensiplere uygun geliştirilmesi yönünde bazı tedbirler alınması gerektiğini ileri sürmüştür.³⁰

Paksoy ve Abaross, İslami bankalar ile geleneksel bankalar arasındaki ilişkinin nasıl gerçekleştiği, İslami bankacılığın ve geleneksel bankacılığın ne olduğu, son olarak ise merkez bankası politikalarının İslami bankaları nasıl etkilediği üzerine incelemelerde bulunmuşlardır.³¹

Salman Shaikh'in, Merkez bankalarının İslami Finans üzerindeki rolünü incelediği çalışmada, İslami Finans sektörünün hızla gelişen bir sektör olduğunu, bu

---

²⁸ Bank of England, *Islamic Banks And Central Banking. Quarterly Bulletin.* (Q3 2017), (Erişim 6 Eylül 2021).

²⁹ Juan Sole, *Introducing Islamic Banks into Conventional Banking Systems.* IMF Working Paper, 2007. (Erişim 19 Ekim 2021).

³⁰ Muhammed Anwar, "Islamicity of Banking And Models of Islamic Banking". *Arab Law Quarterly*, 18/1, (2003).

³¹ Mustafa Paksoy – Nour Abaross, "Relation Between Islamic Bank And Central Bank". *Journal Of Social And Humanities Sciences Research*, 2/2, (2015).

kapsamda İslami Finans kurumlarının sadece konvansiyonel bankacılık sektörüne alternatif modeller üretmek yerine İslami prensiplere uygun çalışmaların yapılabileceği düzenlemelere de yoğunlaşması gerektiğini belirtmiştir. Bu bağlamda İslami Finansın kurulduğu bazı ülkelerin merkez bankalarını incelemiş, İslami Finans sektöründe alternatif bir kıyaslama oranı oluşturulmasını ve kurulmasını önermiştir.³²

Zangeneh & Salam, merkez bankalarına İslami Finans sektörü para yönetimi için iskonto oranı ve açık piyasa işlemleri olmak üzere iki alternatif seçenek sunmaktadır. Bu işlemler ile özellikle piyasalarda durgunluğun yaşandığı dönemlerde bankaların son dönem kâr oranlarına bakılarak sübvansiyon temelli yeni bir model kurmaya çalışmıştır.³³

Dolgun ve arkadaşları, Basel III kriterlerinin faizsiz finans kurumlarının zaten sınırlı olan likidite sorunlarını derinleştirdiği bu nedenle oluşabilecek riskleri azaltmak ve mevduat sahiplerini korumak amacı ile İslami bankalar için yeni bir likidite karşılama oranının uygulanması gerektiğini önermektedir.³⁴

Zaheer Anwer ve arkadaşları, Müslüman çoğunluğa sahip Pakistan, Sudan ve İran gibi ülkelerin merkez bankalarını incelemiş, mevcut uygulamaların İslami bir merkez bankacılığı sistemi ile uygunluğunu teorik olarak tartışmıştır. Elde ettiği bulgulara göre “Riba” yani faizin tanımlanmasındaki farklılıklar, siyasi otoritelerin gösterdiği zayıf duruş ve sermaye açığı nedeni ile faizli işlemlere şiddetle ihtiyaç duyulması gibi nedenlerden dolayı merkez bankalarının uyguladığı para politikalarının faizsiz bir merkez bankacılığı sistemine tam olarak uymadığını belirtmiştir.³⁵

Kazancı, hazırladığı doktora tezinde, merkez bankalarının katılım bankaları ile ilişkilerini kapsamlı olarak incelemiş ve dünyada uygulanmakta olan İslami para piyasası araç ve ürünlerden on iki tanesini TCMB’ye tavsiye olarak sunmuştur. Ayrıca önerdiği ürün ve sistemlerin fihhi açıdan değerlendirerek katılım bankalarına olan

---

³² Shaikh, Salman, *Role of Central Bank in Islamic Finance*. Munich Personal Repec Archive (MPRA), 2009 (Erişim 22 Ekim 2021).

³³ Hamid Zangeneh – Ahmed Salam, “Central Banking in an Interest-Free Banking System”. *Journal of King Abdulaziz University: Islamic Economics*, 5 (1993).

³⁴ Muhammed Habib Dolgun-Abbas Mirakhor-Adam Ng, “A Proposal Designed for Calibrating the Liquidity Coverage Ratio for Islamic Banks”. *ISRA International Journal of Islamic Finance*, 11/1, (2019).

³⁵ Zaheer Anwer- Shabeer Khan- Muhammad Abu Bakar, “Sharī‘ah-Compliant Central Banking Practices: Lessons from Muslim Countries’ Experience”. *ISRA International Journal of Islamic Finance*, 12/1, (2020).

uyumunu ele almıştır.³⁶ Ayrıca Kazancı, zorunlu karşılıklarda kullanılmak üzere Karz-ı Hasen esasına dayalı bir modeli TCMB'ye önermiştir.³⁷

Kutval da Kazancı gibi TCMB ile Türkiye'deki katılım bankaları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışmasında öncelikle dünyadaki İslami bankalar ile merkez bankalarının ilişkileri detaylıca irdelenmiş ve mevcut uygulamalar üzerine fihhi ve işlevsellik tartışmaları yürütülmüştür. Daha sonra merkez bankalarının gelirleri faizsiz ve faizli olarak bir ayrıma tabi tutmuş ve faiz dışı gelirlerinin katılım bankaları ile ortaklık esasına göre paylaşabileceği iki yeni öneride bulunmuştur. İlk öneriye göre; Mudâraba, Muşaraka ve İcara sukuktan oluşan ve “Gelir Ortaklığı Senetleri” olarak isimlendirilen yeni bir İslami menkul kıymet” ile TCMB'nin hazır imkanlar kapsamında sunduğu faizli hizmetlere alternatif sunmaya çalışmıştır. Daha sonra “*bu sistemin organizasyonel altyapısını kullanarak, katılım bankalarının zorunlu karşılıklardan elde ettikleri faiz gelirlerini “vekâlet” akdi ile kar/zarar ortaklığına dönüştürmeyi*” amaçlamıştır. Kutval modellerini hazırlar iken teverruk ve bey'ül-ine gibi fihhi açıdan sorunlu uygulamalardan kaçınarak fonksiyonel ve işlevsel modeller önermeye gayret göstermiştir.³⁸

Literatürde yer alan tartışmalar çeşitli önerilerde bulunulmasına ve farklı parasal araçlar sunmasına rağmen, faizsiz bir merkez bankacılığı sistemini tüm yönleri ile değerlendiren bir çalışma olmadığını göstermektedir. Mevcut çalışma bu boşluğu doldurma gayreti ile literatüre katkı sunmaya çalışılacaktır.

3. FAİZSİZ BİR MERKEZ BANKACILIĞI ÜTOPYASI

Merkez bankalarının tüm fonksiyonlarını faizsiz olarak gerçekleştirebilecekleri örnek modeller henüz literatürde yer almamaktadır. Fakat son yıllarda yapılan bazı akademik çalışmalar merkez bankalarının kısmende olsa faizsiz işlemler yapabileceğini ileri sürmektedir. Bu çalışmalarda dikkat çeken en önemli husus “kar-zarar ortaklığına” dayalı, reel sektörleri finanse eden, pratik uygulama ve yöntemlerden oluşmasıdır. Fakat bu öneriler incelendiğinde, bir çoğunun fihhi açıdan tartışmalı “teverruk³⁹, bey'ül-ine⁴⁰

³⁶ Fatih Kazancı, *Merkez Bankalarının Faizsiz Bankalar Üzerindeki İşlev ve Etkileri: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Örneği*. (İstanbul: Sabahattin Zaim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, (2019).

³⁷ Fatih Kazancı, “Merkez Bankası Zorunlu Karşılık Uygulamasına Faizsiz Bir Yaklaşım”, *Adam Akademi*, 9/2, (2019).

³⁸ Yunus Kutval, *Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Katılım Bankaları İlişkisi: Katılım Finansmanı ve Zorunlu Karşılık Karı Modelleri*. (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019).

³⁹ Bir malın vadeli olarak alınıp yine aynı malın satıcı dışında birine anlık olarak satışının gerçekleştirilmesi durumudur.

⁴⁰ Bir malın vadeli olarak alınıp aynı anda yine aynı satıcıya tekrar satılmasıdır.

veya bai el-dayn⁴¹ (borç satışı)” gibi yöntemlerden oluştuğu görölmektedir.⁴² Bu bağlamda tavsiye edilecek önerilerin murabaha, müşareke ve karz-ı hasen gibi fukaha tarafından tam olarak kabul görmüş tartışmasız İslami finansman yöntemleri üzerinden inşaa edilmesine gayret gösterilecektir. Bu amaçla öncelikle yapısal ve etik reformlar üzerinden faizsiz merkez bankacılığının felsefi ve yapısal özellikleri açıklanmaya çalışılacak daha sonra ise asli fonksiyonlarını yerine getirirken kullanacağı para politikası araçları tartışılacaktır.

Literatürde yer alan tartışmalar ışığında faizsiz bir merkez bankacılığı sisteminin oluşması için gereken tartışma başlıkları şu şekilde sıralanabilir.

Faizsiz merkez bankacılığı sistemi geleneksel bankaların görevlerini tam olarak yerine getirmenin yanı sıra reel ekonomiyi desteklemeli, gelir adaletini düzenlemeli ve ahlaki değerleri gözeten para politikaları yürütmelidir: İslam iktisadı çalışan birçok akademisyen, bir değişim aracı olarak paranın avantajlarını kabul etmekte, takastan para ekonomisine geçişi büyük ölçüde desteklemektedir. Aynı zamanda yine bu akademisyenler, Hz. Peygamber’in ticari uygulamalara yönelik aldığı kararların, takasta yaşanabilecek adaletsizlik ve sömürü olasılıklarını engellemeye yönelik olduğunu düşünmektedir.⁴³ Bu bakımdan İslam iktisatçıları paranın kullanılmasını desteklemekte fakat paranın bir değer olarak görülüp nemalandırılmasını ahlaki kaygılardan dolayı eleştirmektedir. Chapra’nın da belirttiği üzere;⁴⁴ faizsiz bir merkez bankası geleneksel merkez bankalarının asli fonksiyonlarının yanı sıra bu ahlaki değerleride gözeterek para politikaları yürütmek zorundadırlar. Bu durum faizsiz merkez bankacılığı sisteminin geleneksel merkez bankacılığı sisteminden ayıran en belirgin özellik olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu amaçla; faizsiz merkez bankaları uygulayacakları ve üretecekleri para politikası araçlarını belirlerken “etik kurullarla” (fetva kurulları gibi) birlikte hareket etmelidir. Böylece para politikalarının ahlaki değerler gözetilerek üretilmesi için önemli bir organizasyon inşaa edilmiş olacaktır. Bu komisyonun görevi, merkez bankasının asli fonksiyonlarının (son borç verme mercii olma, açık piyasa işlemlerini yürütme, finansal piyasalarda denetim, vb.) “etik” kurullar ile oluşmasına yardımcı olmak olacaktır.

Faizsiz bir merkez bankacılığı sistemi tam rezerv bankacılığı esasına göre çalışmalıdır: İslam ekonomistleri merkez bankalarının “Tam Rezerv Bankacılığı”

⁴¹ Alacaklının borcunu satması işlemidir.

⁴² Kutval, Yunus, *Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Katılım Bankaları İlişkisi: Katılım Finansmanı ve Zorunlu Karşılık Karı Modelleri*, (2019), 2; Anwar, Muhammed, “Islamicity of Banking And Models of Islamic Banking” (2003).

⁴³ M. Nejatullah Siddiqi, “Islamic Approaches To Money, Banking And Monetary Policy A Review”. ed. Mohammed Ariff. 25-42. *Monetary And Fiscal Economics Of Islam*. (Jeddah: International Centre for Research in Islamic Economics King Abdulaziz University, 1982), 25-26, (Erişim 22.10.2021).

⁴⁴ Muhammad Umer Chapra, “Monetary Policy in an Islamic Economy”.

sistemini kullanması yönünde genel bir kaniya sahiptirler.⁴⁵ Bu görüşün yanı sıra; merkez bankalarının karşılık ayırarak para basma kabiliyetleri olmaması durumunda, para arzlarından elde edilecek gelirlerin (senyoraj geliri) kamu finansmanında kullanılması, sosyal devlet anlayışına göre dağıtılması veya harcanması gerektiği yönünde görüşler de bulunmaktadır.⁴⁶ Ayrıca faizsiz finans kurumlarında oluşturulan yatırım hesapları için herhangi bir karşılık ayrılmasına gerek olmadığı yönünde de yaklaşımlar vardır.⁴⁷ Özetle faizsiz bir merkez bankacılığı sisteminin mutlak sûret ile tam karşılık ayırmadan para basmaması hakkında kanaat birliği bulunmaktadır. Eğer yeterince kaynak bulunamaması gibi geçerli sebepler var ise, bu kaide, elde edilecek gelirin sosyal politiklar ve kamu finansmanında kullanılması şartına bağlı olarak delinebilir.

Faizsiz merkez bankacılığı sisteminin alternatif bir sistem olabileceği argümanının literatürde karşılık bulabilmesi için konvansiyonel bankacılık sistemine alternatif ve fonksiyonel modeller sunabilmesi oldukça önemlidir. Bu bakımdan konvansiyonel merkez bankalarının geleneksel olarak yürüttüğü bazı politikaların faizsiz şekilde gerçekleştirebilecekleri modellerin kurulması gerekecektir. Tartışmaları başlatacak olan para politikası araçları modellerinin bazıları şu şekilde ifade edilebilir.

Reeskont oranı yerine kar zarar ortaklığı: Reeskont oranı konvansiyonel merkez bankacılığı sisteminin uyguladığı bir para politikasıdır. Temel amacı bankacılık sektörünün ihtiyaç duyduğu likitideyi ticari senet ve vesikaların alımı ile (reeskont edilerek) finanse edilmesidir. Faiz esaslı çalışan bu sisteme alternatif olarak kar-zarar ortaklığı modelleri önerilebilir. Herhangi bir banka likitide sorunu yaşadığında bu sorunu aşmak için merkez bankalarından borç alabilir. Merkez bankaları da bu borçlara karşılık olarak borcun alındığı süreç ve borç oranına göre bankaların yaptığı işlemlerin karına ve zararına ortak olabilir. Böylelikle reeskont işlemlerine alternatif bir mekanizma kurulmuş olacaktır.⁴⁸ Mevcut finans piyasaları içerisinde pür faizsiz işleyen bir finans piyasası olmadığı için, konvansiyonel finans kurumları için reeskont oranı,

⁴⁵ Meera, Ahamed Kameel Mydin - Larbani, Moussa, "Ownership Effects Of Fractional Reserve Banking: An Islamic Perspective", (2009): Svamlon, Yaser Tmifik, "The Epistemological Perspective Of Fractional Reserve Banking System And 100% Reserve Banking System: Where Should Islamic Banks Stand?", (2016): Shabbir, Malik Shahzad - Zamir, Aysha, "Implications and Consequences of 100% Reserve Banking through Islamic Monetary System", (2021): Ahmad, Zuriyati - Ghafar Ismail, Abdul, "Full reserve system and the Maqasid Shariah" (2017).

⁴⁶ Anjum, Muhammad Iqbal, "An Inquiry into Alternative Models of Islamic Banking".

⁴⁷ Khan, Mohsin S., "Islamic Interest-Free Banking".

⁴⁸ Hamid Zangeneh – Ahmed Salam, "Central Banking in an Interest-Free Banking System". *Journal of King Abdulaziz University: Islamic Economics*, 5 (1993), 27.

faizsiz finans kurumları için kar-zarar ortaklığı uygulaması ayrımı merkez bankalarınca yapılabilir veya daha kapsayıcı modeller kurulabilir.⁴⁹

Açık piyasa işlemlerinde sukuk revizyonu: Finansal piyasaların kısa vadeli faiz oranlarının politika faiz oranları etrafında toplanması amacı güden geleneksel merkez bankacılığı uygulamalarına açık piyasa işlemleri denir.⁵⁰ Kar-zarar ortaklığına dayanan ve İslami bir menkul kıymet olan “sukuk” açık piyasa işlemlerinde merkez bankalarının kullanabileceği alternatif bir araç olarak değerlendirilebilir. Öyle ki; TCMB, katılım bankacılığı sisteminin likidite fazlalıklarını değerlendirmesi veya likidite ihtiyaçlarını karşılaması adına, Borsa İstanbul ve Takas Bank ortaklığı ile “Taahhütlü İşlemler Pazarı” kurmuş ve repo-ters repo benzeri işlemler gerçekleştirmektedir.⁵¹ Örneklerin artması ve uygulamada yaygınlaşması ile açık piyasa işlemlerinde sukuk kullanımının fonksiyonelliğide test edilmiş olacaktır. Böylelikle faizsiz bir merkez bankacılığı sisteminde uygulanacak para politikalarının deneysel alt yapısı kurulmuş olacaktır.

Zorunlu karşılıkların kar-zarar ortaklığına göre nemalandırılması veya karz-ı hasen yönteminin kullanılması: Faizsiz finansın faaliyet gösterdiği tüm ülkelerde dual bir yapı bulunmaktadır. Merkez bankalarının ürettiği politikalar “eşitlik” ilkesince tüm finans kurumlarına uygulanmaktadır. Bu durum kısmi rezerv bankacılığı sisteminin bir gereği olan zorunlu karşılık uygulaması içinde geçerlidir. Faizsizlik ilkesi gereğince çalışan finans kurumlarının zorunlu karşılıklar ile istemedikleri bir gelire maruz kaldığını düşünen bazı akademisyenler, zorunlu karşılıkların Karz-ı Hasen yöntemi ile karşılıksız bir ödünç olarak görülmesini sağlayan modeller kurmaya çalışmışlardır.⁵² Ayrıca merkez bankalarının bünyelerinde oluşan faizsiz gelir ve giderlere, faizsiz finans kurumlarını ortak edebilecekleri bir mekanizma ile zorunlu karşılık faizini kar zarar ortaklığına dönüştürmeye çalışan modeller üretmeyi amaçlamışlardır.⁵³ Bu modellerin akademik çevrelerce dikkate değer görülmesi, zorunlu karşılık uygulamasında faizsiz bir merkez bankacılığı sisteminde işlevsel olabilecektir.

Yukarıda yer alan öneriler ve uygulamalardan görüleceği üzere faizsiz bir merkez bankacılığı sisteminin kurulması için gerekli teorik altyapı büyük ölçüde oluşturulmuştur. Hatta bazı uygulamalar mevcut merkez bankacılığı sistemine açılan faizsiz penceler vasıtasıyla faizsiz finans kurumları ile gerçekleşmektedir. Bu

⁴⁹ Kutval, Yunus, *Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Katılım Bankaları İlişkisi: Katılım Finansmanı ve Zorunlu Karşılık Karı Modelleri*, 157.

⁵⁰TCMB, Temel Faaliyetler (Erişim 19 Ekim 2021).

⁵¹ Borsa İstanbul, Taahhütlü İşlemler Pazarı (Erişim 29 Mart 2022).

⁵² Bkz. Kazancı, “Merkez Bankası Zorunlu Karşılık Uygulamasına Faizsiz Bir Yaklaşım”.

⁵³ Bkz. Kutval, *Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Katılım Bankaları İlişkisi: Katılım Finansmanı ve Zorunlu Karşılık Karı Modelleri*.

uygulamaların daha da detaylandırılması ve finansal mühendislik aracılığı ile çeşitlendirilmesi teorik açıdan mümkün görünmektedir.

SONUÇ

Çalışma boyunca faizsiz bir merkez bankacılığı sisteminin kurulmasının mümkün olup-olmadığı tartışılmıştır. Yürütülen bu tartışmalar neticesinde en azından teorik olarak faizsiz bir merkez bankacılığı sisteminin mümkün olabileceği kanaatine varılmıştır. Yine bu tartışmalar minvalinde, faizsiz bir merkez bankasında olması gereken özellikler;

- Geleneksel bankaların görevlerini tam olarak yerine getirmesi,
- Reel ekonomiyi destekleyen, gelir adaletini düzenleyen ve ahlaki değerleri gözetleyen bir kurum olması,
- Karşılıksız para basmaması, yani tam rezerv bankacılığı esasınca çalışması,
- Kısmi rezerv bankacılığı sisteminin kullanmasının zaruri olduğu durumlarda ise elde edilecek gelirlerin sosyal devlet gereğince harcanması-dağıtılması veya kamu finansmanında değerlendirilmesi,
- Asli fonksiyonlarını yerine getirirken, fıkhi açıdan tartışmasız faizsiz finansal araçları ve yöntemleri kullanması,
- Bankalar ile ilişkilerini kar-zarar esasına dayalı modeller ile yürütmesi,
- Kar amacı gütmemesi,
- Devlet eliyle yönetilmesi,

sonuçlarına ulaşılmıştır. Bu ütopyanın gerçekleşmesi için; kar-zarar ortaklığı esasına dayanan ve fonksiyonel anlamda başarılı olabilecek modellerin önemi oldukça fazla olacaktır. Devrimsel yaklaşımlar ile böyle bir merkez bankacılığı sisteminin kurulmasının etkilerinin ne olacağı kesitilemeyeceği için, mevcut merkez bankacılığı sistemine eklenen yeni faizsiz pencerelerin hem deneysel hem de işlevsel açıdan daha optimal bir yaklaşım olabileceği sonucuna varılmıştır. Bu noktada merkez bankalarının katılım bankaları için açtığı faizsiz pencereler operasyonel bir fırsat olarak değerlendirilmelidir.

KAYNAKÇA

Ahmad, Zuriyati - Ismail, Abdul Ghafar, “Full reserve system and the Maqasid Shariah”, *Journal of Emerging Economies & Islamic Research*, 5/2, 2017. 58-66.

Akdiş, Muhammed, *Para Teorisi ve Politikası*, (Ankara: Gazi Kitapevi, 2011).

Al-Jarhi, Mabid. *A Monetary And Financial Structure For An Interest-Free Economy: Institutions, Mechanism & Policy*. Updated Version, Published Version 1980, Current Version 2004. 2004. Erişim 6 Eylül 2021. https://mpira.ub.uni-muenchen.de/66741/1/MPRA_paper_66741.pdf

Anjum, Muhammad Iqbal. “An Inquiry into Alternative Models of Islamic Banking”. *Journal of Islamic Economics, Banking and Finance*, 12/4, (2016), 173-221.

Anwar, Muhammed. “Islamicity of Banking And Models of Islamic Banking”. *Arab Law Quarterly*, 18/1, (2003). 62-80

Anwer, Zaheer vd. “Sharī‘ah-Compliant Central Banking Practices: Lessons from Muslim Countries’ Experience”. *ISRA International Journal of Islamic Finance*, 12/1, (2020). 7-26. DOI: 10.1108/IJIF-01-2019-0007.

Aren, Sadun. *İstihdam, Para ve İktisadi Politika*, 15. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi, 2014.

Bank of England. *Islamic Banks And Central Banking. Quarterly Bulletin*. Q3. 2017. Erişim 6 Eylül 2021. <https://www.bankofengland.co.uk/quarterly-bulletin/2017/q3/islamic-banks-and-central-banking>

Chapra, Muhammad Umer. “Monetary Policy in an Islamic Economy”, *International Centre for Research in Islamic Economics, Money and Banking in Islam*, (Jeddah, in Ziauddin et. al. eds.,1983). Erişim 18 Mart 2021. http://eprc.sbu.ac.ir/File/A_r_t_i_c_l_e_/MONETARY%20POLICY%20IN%20AN%20ISLAMIC%20ECONOMY_94008.pdf

Chapra, Muhammad Umer. *İslam İktisadında Ahlak ve Adalet*. çev. edt. Mehmet Saraç, böl. çev. Melih Oktay, İstanbul: İSFAM. 2018.

Chapra, Muhammad Umer. *Towards A Just Monetary System*, Leicester: The Islamic Foundation. 1985. Erişim 22 Ekim 2021. <https://kgsmiqbal.files.wordpress.com/2013/02/a1-towards-a-just-monetary-system.pdf>

Dolgun Muhammed Habib vd. “A Proposal Designed for Calibrating the Liquidity Coverage Ratio for Islamic Banks”. *ISRA International Journal of Islamic Finance*, 11/1, (2019). 82-97.

Ergin, Feridun. *Para Faiz ve Teorileri*. 2. Baskı, İstanbul: Beta Yayınları, 1983.

Errico L. - Farahbaksh, M. *Islamic Banking: Issues in Prudential Regulation and Supervision*, Washington DC: IMF Working Paper WP/98/30 (International Monetary Fund, 1998). 1998. Erişim 22 Ekim 2021. <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/wp9830.pdf>

ICD, *Islamic Finance Development Report 2020, Progressing, Through, Adversity*, ICD-REFINITIV, (2020), 13. Erişim 18 Mart 2022. https://icd-ps.org/uploads/files/ICD-Refinitiv%20IFDI%20Report%2020201607502893_2100.pdf

Kazancı, Fatih, “Merkez Bankası Zorunlu Karşılık Uygulamasına Faizsiz Bir Yaklaşım”, *Adam Akademi*, 9/2, (2019), 395-422.

Kazancı, Fatih. *Merkez Bankalarının Faizsiz Bankalar Üzerindeki İşlev ve Etkileri: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Örneği*. İstanbul: Sabahattin Zaim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019.

Kelleroğlu, Fatma. “Katılım Bankacılığı Alanında Yaşanan Küresel Gelişmeler”. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7/2, (2007), 157 – 172.

Khan, Mohsin S. - Mirakhor, Abbas, “Monetary Management in an Islamic Economy”, *Journal of King Abdulaziz University: Islamic Economics*, 6/1, (1994), 3-21.

Khan, Mohsin S., “Islamic Interest-Free Banking”, *IMF Staff Papers*, 83, (1986), 1-27.

Kutval, Yunus. *Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Katılım Bankaları İlişkisi: Katılım Finansmanı ve Zorunlu Karşılık Karı Modelleri*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019.

Malik Shahzad Shabbir - Aysha Zamir, “Implications and Consequences of 100% Reserve Banking through Islamic Monetary System”, *International Journal of Empirical Finance and Management Sciences*, 3/1, (2021), 30-39.

Meera, Ahamed Kameel Mydin - Larbani, Moussa, “Ownership Effects Of Fractional Reserve Banking: An Islamic Perspective”, *Humanomics*, 27/2, (2009). 101-116. <https://doi.org/10.1108/08288660910964175>.

Mirakhor, A. - Yong Bao, W. “Epistemological Foundation of Finance: Islamic and Conventional”. *Economic Development and Islamic Finance*. ed. Zamir İkbāl; Abbas Mirakhor. 25-65, Washington: The World Bank. 2013.

Mishkin, Frederic S. *The economics of Money, Banking and Financial Markets*. Seventh Edition, Boston: Pearson Addison Wesley, 2004.

Oktar, Suat, *Merkez Bankalarının Bağımsızlığı*, (İstanbul: Bilim Teknik Yayınevi, 1996).

Orman, Sabri. *İslami İktisat, Değerler ve Modernleşme Üzerine*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2014.

Paksoy, Mustafa - Abaross, Nour. "Relation Between Islamic Bank And Central Bank". *Journal Of Social And Humanities Sciences Research*, 2/2, (2015), 57-67.

Parlakkaya, Raif - Çürük, Suna Akten. "Finansal Rasyoların Katılım Bankaları ve Geleneksel Bankalararasında Bir Tasnif Aracı Olarak Kullanımı: Türkiye Örneği". *Ege Akademik Bakış*, 11/3, (2011), 397-405.

Shaikh, Salman. *Role of Central Bank in Islamic Finance*. Munich Personal Repec Archive (MPRA), 2009. Erişim 22 Ekim 2021. https://mpra.ub.uni-muenchen.de/26702/1/MPRA_paper_26702.pdf

Siddiqi, M. Nejatullah. "Islamic Approaches To Money, Banking And Monetary Policy A Review". ed. Mohammed Ariff. 25-42. *Monetary And Fiscal Economics Of Islam*. Jeddah: International Centre for Research in Islamic Economics King Abdulaziz University, 1982. Erişim 22 Ekim 2021. <http://iei.kau.edu.sa/GetFile.aspx?id=103220&Lng=EN&fn=31Monetary%20>

Sole, Juan, *Introducing Islamic Banks into Conventional Banking Systems*. IMF Working Paper, 2007. Erişim 19 Ekim 2021. <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2007/wp07175.pdf>

Svamlon, Yaser Tmifik, "The Epistemological Perspective Of Fractional Reserve Banking System And 100% Reserve Banking System: Where Should Islamic Banks Stand?", *Tazkia Islamic Finance and Business Review*, 10/1, (2016). 61-80. [10.30993/tifbr.v10i1.98](https://doi.org/10.30993/tifbr.v10i1.98).

TCMB, *Dünden Bugüne Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası*, (Ankara: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Yayınları, 2008).

TCMB, Temel Faaliyetler. Erişim 19 Ekim 2021. <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Temel+Faaliyetler/Piyasalar/Acik+Piyasa+Islemleri/>

Thomson Reuters. *Islamic Finance Development Report*. 2018. Erişim 12 Ekim 2021. <https://ceif.iba.edu.pk/pdf/Reuters-Islamic-finance-development-report2018.pdf>

TKBB, *2020 Katılım Bankaları*, Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB), (2020), 26. Erişim 18 Mart 2022. https://tkbb.org.tr/Documents/tkbb-yayinlari-97/TKBB_FR20_TR_KOD2.pdf

Uzair, Mohammad. “Central Banking in an Interest-Free Banking System”. *Monetary And Fiscal Economics Of Islam*. ed. Mohammed Ariff, Jeddah: International Centre for Research in Islamic Economics King Abdulaziz University, 1982, 211-235. Erişim 22 Ekim 2021. https://iei.kau.edu.sa/Files/121/Files/152672_14-MonetaryFiscalCover.pdf

Warde, Ibrahim. *Islamic Finance in the Global Economy*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2000.

Zangeneh, Hamid - Salam Ahmed. “Central Banking in an Interest-Free Banking System”. *Journal of King Abdulaziz University: Islamic Economics*, 5 (1993), 25-36. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3126101

Zeytinoğlu, Erol. “İslam’da ve Diğer Sistemlerde Faiz”, *Para, Faiz ve İslam*. edt. Sabri Orman; İsmail Kurt. İstanbul: İslami İlimler Araştırma Yayınları, 1992.